БОГОСЛОВЉЕ 84/1 (2025) 75–92 Оригинални научни рад

Епископ Јаков (Милчевски) Стобијски

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
otec.jakov@gmail.com

DOI: https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2025.84.1.4
УДК: 271.21-722.51 Вафидис Е.
271.2-528

ПРИМЉЕНО: 26.4.2025.
ОДОБРЕНО: 7.5.2025.

Литургијски живот у мистагошким словима старца Емилијана Симонопетрита

Сажетак: Рад истражује литургијску теологију и духовну праксу архимандрита Емилијана Симонопетрита, једне од најзначајнијих фигура савременог православног монаштва. Показано је како старац Емилијан обједињује литургијски живот, исихастичко искуство и монашки подвиг у јединствен пут сједињења са Христом. Посебна пажња посвећена је месту Свете Литургије у монашком животу, исихастичкој молитви као припреми за литургијско сабрање и улози свештенослужитеља. Рад указује на савремену актуелност предањског модела духовног живота који старац заступа, као и на његов значај за исправно разумевање богословља у савременом свету. ► *Кључне речи*: Литургија, монаштво, старац Емилијан Симонопетрит, исихазам, свештенослужитељ, литургијски живот, духовна припрема, православно богословље.

„Ко је он био? Исповедник Христов, други Јов, ретка лепота монаха, испуниитељ љубави, човек љубљен од свих, анђео у телу, око дубоко сузно, ум љубитељ учења, обогаћен божанским знањем, онај са много смиреноумља и богат у разборитости, онај који је 'могао да користи подједнако десну руку, као и леву' (уп. Суд 3, 15) у понашању, у духовном и у видљивом, истински водич и прави Отац."

Архимандрит Јелисеј Симонопетрит[1]

Православна Црква у савременом свету налази се, након искушења либералне теологије и њених кобних последица, потискивања аскетске димензије црквеног живота из њене свакодневице, негирања суштинског значаја богослужбеног и молитвеног живота за идентитет хришћана, с једне, и појаве анимозитета према интелектуалном и образовном подвигу, свођења свих

[1] Arhimandritul Elisei egumenul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras, „Cuvântul la slujba de înmormântare a lui gheronda Emilianos Simonopetritul", in Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Așteptarea lui Dumnezeu despre boală, suferință și moarte*, trad. Ierom. Agapie (Corbu) (Arad: Sf. Nectarie, 2019), 8.

дубина и ширина хришћанског богословља на пар опскурних теза и осиромашену духовну праксу, с друге стране, на својеврсној важној раскрсници. Од тога какав ће став она заузети зависиће њена будућност: богословска, духовна и пастирска. Један од најозбиљнијих путоказа и примера који могу да помогну у правилном усмерењу црквеног живота и заузимању исправног и дубоко предањског става по свим актуалним питањима јесте богословље и духовна пракса блаженопочившег архимандрита Емилијана Вафидиса, игумана манастира Симонопетре на Светој Гори, великог богослова Цркве Христове и обновитеља, утемељитеља и мистагога монашког живота у мушким и женским манастирским заједницама. Величину овог подвижника и богослова јасно је сагледао и о њему оставио драгоцено сведочанство и епископ Атанасије Јевтић: „Старац Емилијан је прави, изворни, истинити човек, Божији, христолик и боголик. Он је то и због дарова које му је Бог дао, као икони Својој, али и због нових даривања благодати Светога Духа, које је сам својом дубоком вером, жарком молитвом, подвигом и проучавањем привукао себи“.[2]

Увод – општа разматрања

Литургијски живот је најсуштинскији израз Цркве Христове, који заузима централно место у учењу старца Емилијана Симонопетрита. За њега, Литургија није тек једно од богослужења,[3] већ могућност и стварност стварног богопознања: „Познање Бога није ништа друго до окушање, једење Бога. Једеш Бога!“[4]

Човек је биће заједнице, због чега би уверење о љубави према Богу, без сједињења са Њим и браћом у богочовечанској заједници Литургије, била својеврсна илузија. Отац Емилијан наглашава да је мера наше љубави према Богу директно пропорционална томе колико смо Га задобили на Светој Литургији,[5] при томе не мислећи на литургијски живот лишен аскетског оквира. Подвижнички живот хришћанина у Цркви није одвојен од литургијског живота, већ проналази свој смисао и циљ управо у њему: „Сувишно је да идем у Цркву и није потребно да одлазим на литургију и да се бескорисно причешћујем ако

[2] Атанасије Јевтић, „Предговор“, in *Стейени духовної живоша од йада до вечносши: йоуке и речи* (Краљево: Манастир Жича, 2022), 5.

[3] Он је неодвојив од других аспеката монашке духовности: „Господ нам помаже и у манастиру, кроз наше богослужење, проучавање, старца“, Архимандрит Емилијан, *Тумачење подвижничких поука аве Исаије*, прев. Саша Стојановић и сестринство манастира Жиче (Краљево: Манастир Жича, 2024), 375.

[4] Архимандрит Емилијан, *Живош у духу: йоуке и речи*, прев. Маја Рашовић (Краљево: Манастир Жича, 2009), 55.

[5] Архимандрит Емилијан, *Живош у духу*, 110.

се стално не молим. Такође, сувишно је да се молим ако не узимам учешће у овоме о чему смо сада говорили".[6]

Литургијски начин живота је једини истински начин живота у Цркви, јер је Црква вечно живо Тело Христово. Старац Емилијан подвлачи да литургијски живот није само живот у Христу, већ и учешће у животу Свете Тројице, живљење са Оцем, Сином и Светим Духом.[7]

Само онај који живи литургијским животом може се назвати хришћанином и истински разумети Цркву. Емилијан истиче да такав човек никада не поставља питања попут: „Ко је видео Христа?" Човек који живи литургијским животом зна да је Христос у Цркви и да, када гледа Цркву, види самог Христа. Литургијска свест црквеног човека, такође нас учи отац Емилијан, подразумева схватање да је овај свет створен за Цркву.[8]

Литургија у својој суштини није само молитва, она је више од тога – пре свега један личносни однос, дијалог. Литургија је приношење и давање самог себе Богу, Који заузврат дарује Себе човеку и на тај начин му пружа могућност да учествује у божанском животу. Литургијски живот је узајамно даривање и узвраћање.[9]

Света Литургија у монашком животу

За старца Емилијана, Света Литургија је централни догађај духовног живота хришћанина, а посебно монаха. Литургија је, по њему, зарука, мистични брак и свадба са Христом. Она нас уздиже и води у Његово Царство, иако се после враћамо својим кућама или келијама са свим својим страстима и слабостима.

Отац нас подсећа да се лично бдење монаха код аскетских писаца називало литургијом,[10] па наводи такво место код старца Исаије: „Када устанеш да у својој келији вршиш молитвено правило (своју литургију), немој бити немаран, како не би уместо да одаш поштовање Богу, изазвао Његов гнев, него стој у страху Божијем".[11]

Литургијско хришћанство подразумева усрдност у борби, јер једино: „(…) уз непрестану борбу, у сталном ходу – напред свештеник, ми за њим – стићи ћемо у Царство небеско. Идемо ли на Литургију са том чежњом? Осигурали смо Царство небеско".[12]

---

[6] Архимандрит Емилијан, *Печаш исшини*, прир. еп. Атанасије Јевтић (Краљево: Манастир Жича, 2003), 148.

[7] Архимандрит Емилијан, *Боїослужење: ишчекивање и виђење Боїа: їоуке и речи*, прев. Гајо Гајић (Краљево: Манастир Жича, 2023), 22.

[8] Архимандрит Емилијан, *Боїослужење: ишчекивање и виђење Боїа: їоуке и речи*, 23.

[9] Архимандрит Емилијан, *Боїослужење: ишчекивање и виђење Боїа: їоуке и речи*, 31.

[10] Архимандрит Емилијан, *Тумачење їодвижничких їоука аве Исаије*, 67.

[11] Архимандрит Емилијан, *Тумачење їодвижничких їоука аве Исаије*, 67.

[12] Архимандрит Емилијан, *Боїослужење: ишчекивање и виђење Боїа: їоуке и речи*, 51.

Отац Емилијан увек тумачи светопредањски начин организације и устројства монашког живота и манастирске типике из литургијске перспективе. То се огледа и у архитектонском изразу манастира,[13] посебно на Светој Гори, где је срце манастира Света Литургија у католикону,[14] а све остало у њему устројено тако да заједница постане једно у Христу.[15]

Сва монашка здања која окружују католикон сведоче узвишену реалност да живот треба да постане литургиоцентричан и христоцентричан. Главна оса око које се врти живот манастира и смисао свих осталих богослужења јесте Света Литургија. Говорећи о овоме, отац Емилијан каже: „Света Литургија није један део одвојен од осталих богослужења, него је стуб, средиште, срце богослужбеног сабрања. А придајемо јој посебан значај јер је она поред свега и храњење, причешћивање, посебно благодарење, посебно воспоминьуће славље, које вршимо тајанствено сједињени, воспоминьуће сједињени са Христом, са целом Светом Тројицом".[16]

Читав живот хришћанина или монаха, који је позван на најаутентичније хришћанско живљење, постаје припрема, ишчекивање и чежња за Литургијом, на којој се дешава сусрет и најприснije сједињење са Христом, смислом и крајњим циљем свих његових надања, ишчекивања, падања и устајања.[17] Припреми, о којој говори, старац увек претпоставља исихастичко искуство Цркве кроз учење Светог Григорија Паламе, коју је он кроз остале оце Цркве, као светлост Христову,[18] добио од Свете Тројице.

Старац Емилијан веома често помиње космичке димензије Литургије, истичући да из монашког подвига, тј. кретања ка Христу никад не могу бити искључени сав свет и други људи, и то не само чланови монашке заједнице него буквално сви с којима се: „(…) у потпуности сједињујемо, у пуној љубави".[19]

---

[13] О односу сакралне уметности и молитвеног живота видети у: Vladimir Vukašinović, „The Liturgical Framework of Serbian and Byzantine Religious Art", in *Sacral Art of the Serbian Lands in the Middle Ages*, ed. Danica Popović, Dragan Vojvodić (Belgrade: Serbian National Committee of Byzantine Studies, Službeni glasnik, Serbian Academy of Sciences and Arts, Institute for Byzantine Studies, 2016), 91–103.

[14] Архимандрит Емилијан, *Живот у духу*, 301.

[15] Архимандрит Емилијан, *Тумачење подвижничких поука аве Исаије*, 30.

[16] Архимандрит Емилијан, *Благодатни пут: тумачење житија препободног Нила Калабријског*, прев. Маја Рашовић (Краљево: Манастир Жича, 2011), 113.

[17] О томе како је ову истину духовног живота старац сведочио личним примером, говоре следеће речи: „Лично литургијско служење нашег Оца било је снажно обележено мистичком нијансом. Често нам је понављао да је време службе 'време откривења', време када се Господ открива ученицима захваћеним олујом на мору, према мери припреме сваког у келији, постом, бдењем, и молитвом", Arhimandritul Elisei, „Prolog", in Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Tâlcuiri la Sfintele Slujbe, Dumnezeiasca Închinare Aşteptarea şi Vederea Lui Dumnezeu*, trad. Agapie Corbu (Arad: Sf. Nectarie, 2010), 9.

[18] Архимандрит Емилијан, *Празничне, мистагошке беседе*, прев. Марина Вељковић Ђуровић (Краљево: Манастир Жича, 2021), 170.

[19] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 34.

Изражавање свекосмичке димензије Литургије, Емилијан види у самој њеној структури, где је Бог сабрао све „да једно буду" и грешнике и светитеље, анђеле и арханђеле да би: „(…) светитељи давали светост грешнима, а грешници светитељима чежњу своју за светошћу, да би светитељи били „помагачи наши".[20]

Литургијско сабрање је крајње динамичко стање, стање непрестане напетости, које се посебно да видети у возгласу „Стојмо смерно, стојмо са страхом". То је возглас који, по оцу Емилијану, упозорава, наговештава опасност, борбу, падове,[21] али на крају и наше спасење. Емилијан чак тврди да Литургија не би ни постојала без неизвесности, борби, колебања и падова.[22]

Он такође учи, неки би рекли радикално, да је без одговарајуће аскетске припреме и само причешће[23] на известан начин непотпуно и несврховито: „У време молитве, када себе самог приносиш Богу, било у свом бдењу у келији, било на литургији, буди пажљив, стој смерно у страху Божијем. Глагол стајати (ἵσταμαι) значи да је моја мисао усправна (усмерена на го́ре), а срце испуњено страхом Божијим, да би се удостојио Тела и Крви Господње и откривења небеских тајни. Уколико пак не стојиш пред Богом са будношћу и пуном свешћу, ништа нећеш окусити. Чак и ако се будеш причестио, примићеш Христа, али Христа нећеш имати. Ако си пак у келији, слеп ћеш почети и слеп ћеш завршити молитву".[24]

Непостојаност и несавршеност људске природе, као и непрестано духовно војевање у коме бивамо поражени, који су наша свакодневна реалност, главни су разлог зашто је Бог благоизволео да нам дарује Христа, Који се путем литургијског сабрања кроз векове оприсутњује међу нама.[25]

Трагично је када присуство Христово на богослужењу прође неосетно за монаха, јер монах који је на богослужењу осетио Бога, тај доживљај преноси на целокупни свој живот након богослужења.[26] Отац Емилијан каже да монах

[20] Архимандрит Емилијан, *Живо̄т у духу*, 101.

[21] То разрађује на другом месту: „Црква нас на божанској литургији непрестано поставља пред светост и славу Божју, да бисмо увидели своје бешчашће и греховност. Бешчашће значи да смо заправо погружени у небиће", Архимандрит Емилијан, *Тумачење по̄движничких по̄ука аве Исаије*, 215.

[22] Архимандрит Емилијан, *Бого̄служење: ишчекивање и виђење Бога: по̄уке и речи*, 134.

[23] На ову тему се старац много пута враћа: „Ако нема богослужења и Светог Причешћа, немогуће је да постоји молитва. У том случају свака молитва биће лажна. Ако постоји богослужење, а не постоји у нама јака духовна молитва, унутрашња, снажна, вапијућа молитва, будите сигурни да су и наше богослужење и Свето Причешће узалудни и да је то просто бацање блата Богу у очи, све то да би се претварали како Га волимо, док у ствари немамо никакве везе са Њим, једном ће нам рећи: 'Не познајем вас'. Ово двоје иду заједно и представљају две стране духовног живота. Једна страна је светотајински живот, који је претпоставка мистичког живота", Архимандрит Емилијан, *Печат истини*, 147.

[24] Архимандрит Емилијан, *Тумачење по̄движничких по̄ука аве Исаије*, 69.

[25] Архимандрит Емилијан, *Бого̄служење: ишчекивање и виђење Бога: по̄уке и речи*, 135.

[26] О историјским димензијама односа словенског монаштва и богослужења више видети у: Владимир Вукашиновић, „Богослужење у Хиландару и отачаству", in *Све̄ти краљ Милӯтин:*

који након Литургије не жели ни са ким да разговара, већ одмах жели да се повуче у келију, само потврђује истинитост богослужења, јер монашки живот је истинит када има одлике ћутања, усамљености и свештеног тиховања.[27] За монаха који је напустио свет и умро за свет, учествовање у Светој Литургији постаје сједињење у љубави са свима у Христу, откривање светотајинске димензије живота који је изабрао. У његовом манастиру Црква је данонoћно присутна, не само на Литургији коју служимо. Манастир је непрестано сабрање Цркве, свецела Црква, свецели Рај.[28]

Монашки живот и подвиг су једноставно неодвојиви од литургијског живота Цркве. Отац опомиње: „У време свог приношења одупири се помислима, нека твоја чула пребивају у страху Божијем како би био достојан Светих Тајни и како би те Господ исцелио".[29] Све што монах чини, одређено типиком манастира и богослужбеним поретком који претходи Литургији, само је припрема за сусрет са Христом, још једно трагање, како каже Емилијан, за Христом.[30] Суштина припреме монаха за Свету Литургију, по њему, јесте припрема срца тако да у себи може сместити Божанство.[31] Инсистирајући на томе да је аутентични монашки подвиг увек исихастички и да је то једини пут ка обожењу и причешћу, он каже: „Исихазам је постигао то да Бог живи на тај начин са нама, да можемо да Га примамо, а да не умремо. Исихазам је наш пут ка обожењу".[32]

Сједињавање са Христом у Светој Литургији не искључује никога. Напротив, отац Емилијан каже да, сједињујући се са Христом, монах прима у себе читаву васиону, укључујући и непријатеље који у његовим очима више не постоје, јер је почео да живи и воли истински. Сваку завист и мржњу убацио је у Свети Путир да би се преобразила, а оно што остаје у његовом срцу је снажна љубав према Богу и људима. Старац додаје: „А печат свему томе је молитва 'Господе Исусе Христе, помилуј ме', коју изговара срце, срце које се обожује Крвљу и Телом Христовим. То је богослужбено сабрање које вршимо".[33]

Најкарактеристичнији аспект учења старца Емилијана јесте својеврсна синтеза Литургије и личне молитве, која, пре свега, подразумева молитву Именом Исусовим. Он тврди да само онај који се моли молитвом Исусовом непосредно пре богослужења може сматрати да истински учествује у Литургији и да је разуме. Исто тако, тек у Цркви и на самој Литургији молитва

владар на раскршћима светова, ур. Срђан Пириватрић, Смиља Марјановић-Душанић, Даница Поповић (Београд: Задужбина Светог манастира Хиландара, 2022), 487–505.

[27] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 139.

[28] Архимандрит Емилијан, *Живот у духу*, 296.

[29] Архимандрит Емилијан, *Тумачење подвижничких поука аве Исаије*, 105.

[30] Архимандрит Емилијан, *Живот у духу*, 85.

[31] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 29.

[32] Архимандрит Емилијан, *Празничне, мистагошке беседе*, 59.

[33] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 139.

достиже своје испуњење. Када се сједини са Христом, он наставља дружење с Њим током целог дана, изговарајући Његово име.[34] У том контексту, старац Емилијан увек говори о манастиру као месту где је Црква увек сабрана око Христа, месту где Литургија никада не престаје и где се житељи манастира непрестано[35] причешћују Христом, живе молитвом и Светим Тајнама.[36]

Читав живот монаха мора постати, како каже старац, својеврсна припрема самог себе, просфора за мистичку Литургију,[37] тако да његова келија и сав живот, односно све што чини у манастиру постане предложење за служење Литургије.[38]

Отац Емилијан литургијску димензију умносрдачне молитве, тог најзначајнијег и „јединог потребног" монашког дела, изражава следећим речима: „Молитвом Исусовом стичемо сва права Божја и истовремено се уподобљавамо Христу, јер то је смисао молитве. Као што је Христос постао Свештеник, али и Јагње, тако и ми постајемо свештеници и принос, да бисмо именом Исусовим приносили благопријатне жртве. Гласови молитве које узносимо као припрему за јавну, богословску службу, постају 'живо камење' за зидање, а ми се узиђујемо у домове духовне и постајемо свети свештеници. Зато Свети Златоуст каже: 'Пребивај у Имену Господњем', настави да понављаш име Господње уместо да празнословиш, и тада ће твоје срце примити Господа у себе, а и Господ ће примити твоје срце у Себе, и двоје ће постати једно. Видите да је ово уједињујуће дело, да је служба духовна".[39]

Говорећи о припреми монаха за свештенодејство, отац Емилијан уводи категорију *свештенодејства на олтару монашког срца*, где се приноси молитва за спасење света. По његовом мишљењу, та молитва је још један важан

[34] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 139.

[35] Старац Емилијан је дао њему карактеристичан одговор на питање честог причешћивања: „Ако после Божанског Причешћа чувамо са тачношћу своји ум, када се поново причестимо, Свето Причешће ће све више да просвећује наш ум и да чини да он буде попут звезда, тако да ће јарко осветљавати наш живот. Стога, само у случају да чуваш свој ум, можеш да се често причешћујеш", Архимандрит Емилијан, *Трезвеноумни живот и правила подвижничког живота: тумачење светих отаца: Антонија, Августина и Макарија*, прев. Марина Вељковић (Краљево: Манастир Жича, 2014), 264.

[36] Архимандрит Емилијан, *Живот у духу*, 298.

[37] О симболичком аспекту свештенослужења и различитим нивоима језика сакралне комуникације више видети у: Владимир Вукашиновић, „Литургијски језик Цркве", in *Криза савремених језика теологије: Зборник радова*, ур. Владимир Вукашиновић (Београд: Институт за културу сакралног – Монс Хемус, 2013), 127–153.

[38] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 172. То разрађује на другом месту: „Можда је твој допринос на послушању добар, али све оно што се односи на тебе пред Богом није часно; као што не можеш да служиш Литургију док ропћеш – наравно, Светиња ће бити освећена, али ти се нећеш осветити – тако и сваки твој посао представља једно служење, и ти треба да га чиниш без роптања", Архимандрит Емилијан, *Трезвеноумни живот и правила подвижничког живота: тумачење светих отаца: Антонија, Августина и Макарија*, 54.

[39] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 170–171.

предуслов за исправно и богодолично свештенослужење свештеника на литургијском сабрању Цркве.

Припрема свештенослужитеља за богослужење

Читав живот старца Емилијана, сваки тренутак, био је припрема за Свету Литургију и за сусрет са Христом. Из његових поука свештеномонаси могу закључити на који начин је он доживљавао Свету Литургију и како се припремао за свештенослужење.

Свештенослужитељ у свему треба тражити и видети Христа: у брату свом, у свакодневном функционисању заједнице, у самом богослужењу, у свим активностима и радњама на Литургији, али главни предуслов је наћи Га и видети Га умом у свом срцу, у самоме себи. Једино тада свештеник је припремљен да служи Литургију.

Сам изглед храма и његово благољепије иконизују узвишену стварност са којом се хришћанин, а пре свега свештенослужитељ, среће или, боље рећи, бива позван да њоме живи. Старац Емилијан у томе види могући добар почетак за развијање осећаја присуства Божијег и грађење личног односа са Богом. Ако свештенослужитељ: „нема осећај светости и славе Божије", како каже старац Емилијан, неће моћи „свесно да служи и биће само пасивно створење".[40]

Старац позива свештеника да за време јутарњег богослужења или дан пре тога узме и отвори Јеванђеље и, постављајући тако Христа испред себе, отвори простор у своме срцу за оно што Господ има да му каже, не сводећи сусрет са Јеванђељем само на зачало које је типиком предвиђено за тај дан.

Само такав свештенослужитељ, попут старца Емилијана, који је сав прожет Христом, може у свим литургијским радњама да види и указује на Христа. Он осветљава личну димензију Јеванђеља, која је, пре свега, упућена њему самом, свештенослужитељу. Зато старац говори: „Читам Јеванђеље, значи да пред себе јасно стављам Христа и од Њега тражим нешта ново, нешто што ће ми за данашњи дан рећи, нешто што ће представљати садржај мога откривења, значи мени намењену реч откривења, реч која ће испуњити мој ум, мој разум, моју реч".[41]

Овај и овакав однос ка Јеванђељу, по старцу, чини свештеника носиоцем и аутентичним сведоком Откривења Божијег, односно самог Христа. Дакле, свештеник постаје многоструки христоносац, држећи Христа истовремено у својим рукама, срцу и уму.

---

[40] Архимандрит Емилијан, *Живот у духу*, 27.

[41] Архимандрит Емилијан, *Благодатни пут: тумачење житија преподобног Нила Калабријског*, 115.

Следствено томе, главни садржај мисли, речи и дела таквог свештеника постаје Јеванђеље Христово. То нас неминовно води до закључка да свештени однос према богослужбеном поретку Литургије, односно њена практична димензија, води свештенослужитеља до сусрета са Богом.

Из следећих речи оца Емилијана видимо лично сведочанство управо таквог сусрета који је он доживљавао, „разговарајући" са својим Јеванђељем када је служио: „Осећам Бога и заиста му се радујем, играм се с Њим и узимам Га у руке, Њега, скривеног Бога који се у Јеванђељу открива. Пуштам Га да ми говори. А могу вам потврдити да ме никада, ни на једној Литургији, није оставио без новог садржаја".[42]

Одежде и целокупни поредак Свете Литургије требало би да подсећају самог свештеника на место и улогу коју је заузео на овом богочовечанском скупу. Када свештеник облачи богослужбене одежде, он се облачи у Христа. „Гледаш свештеника у одежди?", казује отац Емилијан, „то више није конкретно тај свештеник, него Христос".

Тај доживљај да свештеник стоји „на место и у обличју Христа" неопходно је потребан, пре свега, њему самом, не да би се осећао посебно, издвојен од других, него да би светошћу свога живота учествовао у божанској слави јер: „(…) слава Христова није слава коју задобијамо у неком етичком смислу или у смислу неког торжества, већ је она учешће наше у животу Божијем",[43] дар који нам Господ предаје својим нестворeним енергијама.

Чак и ако то није дубок и силан доживљај и осећај, важно је да свештеник макар буде свестан да се, иако грешан, облачи у Христову славу и препушта да Сам Христос литургише у свештениковом свештенодејству. Управо зато, како примећује Емилијан, на Малом Входу свештеник држи Јеванђеље испред своје главе, не да би скривао лице, већ да би сведочио ту стварност – да он више није само обичан човек негда оприсутњује самог Христа.[44]

Старац Емилијан тај доживљај изражава овим снажним речима: „Ја сам Христос, Христос сам, јер сам сателесни Христос и што год ступа у заједницу са Христом постаје Христос, као што и оно што долази у додир са ватром постаје огањ. Христос сам, јер сам храм Његов, јер сам на сабрању, Христос сам, јер служим Литургију. Христос сам, јер сам свештеник и изображење Христа, а не представник Његов. Христос сам, јер сам верник, јер сам крштен и јер сам ученик, а ученик значи Христос. И хришћанин значи Христос".[45]

Место на коме свештеник стоји током Литургије је „место страшно", али и место спасења, пошто је место на коме се окупља Црква једино место спасења

[42] Архимандрит Емилијан, *Благодатни пут: тумачење житија преподобног Нила Калабријског*, 116–117.

[43] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 16.

[44] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 49.

[45] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 125–126.

на овоме свету. Место за које је, поред вере, наде и љубави, потребна и својеврсна смелост.

Због тога свештенослужитељ треба непрестано да се са страхом и усрдношћу стара за своје спасење, да се бори и подвизава, да би на такав начин одржавао положај који му је Бог подарио, како каже старац Емилијан, те да му у супротном не би недостајало смелости. И додаје: „Ако немаш смелости пред Жртвеником, не можеш ни да служиш, нити било шта друго да радиш. Како ћеш изаћи да кажеш 'Мир свима', и какав ћеш мир дати ако сам немаш смелости, па према томе ни мира? Ти си онда дотрајала, напукла опруга, неупотребљив човек, мртво срце које ништа из себе не може дати".[46]

Да би свештенослужитељ сачувао свој унутрашњи мир, али и смелост пред Жртвеником, мора живети у непрестаном покајању, и то таквом покајању које треба да буде узор читавој Цркви. Јер нико попут свештеника на Светој Литургији не може тако стати наспрам Христа и осетити своју грешност и ништавност, да би тек тада, како каже старац, „свештенослужитељ могао стећи самопрекор који га може увести у простор духовне лествице, која га узводи у тајанствено јединство са Господом".[47]

„Служити", по оцу Емилијану, не значи само испуњавати Закон Божији. „Служити" значи живети Христа. Зато свештеник мора бити човек који живи у покајању, а у исто време поседује пуноћу радости због дарова Духа Светога које му је дао Бог,[48] због тога што живи победу над грехом и страстима у Њему, у Христу. [49]

Свештеник мора бити непорочан и чувати се, можемо рећи и бојати се греха, јер чинећи макар и најмањи грех, повређује Онога који је рекао: „Онај ко није веран у малом, неће бити ни у великом" (Лк 16, 10).

У том смислу, старац Емилијан каже да: „(…) ако неко падне и устане једном или двапут, и Бог му да благодат, а он је својом непажњом изгуби, питање

[46] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 60.

[47] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 74.

[48] Динамичку природу освећења и њену дијалошку димензију у којој учествују истовремено Син и Свети Дух, са благоволењем Оца, симонопетритски мистагог исказује следећим речима: „Свештеник призива Оца да Он пошаље Светог Духа да освети Часне Дарове и учини их Телом и Крвљу Христовом, а потом се моли да му Христос, Који је присутан у Часним Даровима, узврати дарове. Другим речима, Дух освећује Часне Дарове, а Христос Који је присутан у Часним Даровима, узвраћа свештенику дарове, то јест Божанско причешће, Тело и Крв Христову, постаје извор освећења", Архимандрит Емилијан, *Тумачење подвижничких поука аве Исаије*, 318. Игуман Јелисеј Симонопетрит подвлачи мистагошку улогу оца Емилијана у њиховој монашкој заједници, рекавши да је он живот у Цркви откривао: „(…) мистагошки, опипљиво, педагошки, катихетски, на утешан начин, али и са пуним осећањем истинитости и аутентичности. Стојећи непрестано пред невидљивим Господом као видљивим, знао је да на мистични начин представи пред Богом и своје синове, монахе, и свакога ко тражи његово посредништво код Бога". Arhimandritul Elisei, Stareţul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras, „Prolog", in Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Casa lui Dumnezeu poarta cerului, despre monahism, stareț și ucenic*, trad. Ierom. Agapie (Corbu) (Arad: Sf. Nectarie, 2022), 10.

[49] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 164–165.

је хоће ли тај поново моћи да стекне мир и смелост пред Богом. Зато никада немојмо мислити да једно покајање може повратити благодат".[50]

Након сваког греха и задовољавања сопствених страсти у нама остаје суптилна склоност ка греху, макар човек добио опроштај од Бога за почињена непочинства.[51] Управо та склоност и „неверност у малом" лишава свештенослужитеља смелости пред Жртвеником: „Покајање значи да сам променио ум и драговољно се не мењам на горе; у супротном, потврђујем да се нисам покајао. Чак и моје помисли и моје страсти уверавају у то да имам измене, да се нисам покајао".[52]

Сви трезвеноумни оци слажу се да, након што човек дозволи себи макар и најмањи пристанак на грех, следи озбиљан пад. По старцу Емилијану, критеријуми за свештеника су много строжи, јер дух гордељивости или нека непристојна реч која може рањавати срце ближњег, за свештеника може бити толико велики грех колики је за човека у свету блуд или било који други велики грех.[53]

Подвижнички живот свештеника треба да буде „као светило постављено на свећњак" (Мт 5, 15) и да осветљава пут спасења свима у Цркви, јер он, како каже старац: „(…) треба да буде наш служитељ, изабраник, како бисмо могли мирно да спавамо, знајући да пастир бди. Значи, желимо да његов дан буде доживљај вере и преданости Богу, а он сам обузет чежњом, ревношћу, страхом који проистиче из положаја који заузима, јер представља народ или, ако је реч о општежићу, братство или сестринство. Све то му дарује дуготрпељивост и љубав Божју, на коју он треба да часно узврати".[54]

Лични подвиг за свештеника је смирено учешће у крсту Христовом. Његово лично самоиспражњење, у којем читава заједница у свештенику не би могла да види ништа друго до Христа, све до нестанка у примраку Његовом, где самог свештеника нигде није могуће видети, а понајпре у њему самом, како учи старац Емилијан.[55]

Не треба заборавити да је лични подвиг једини исправан одговор на лични позив којим је Господ позвао свештенослужитеља монаха: „Лични позив

[50] Архимандрит Емилијан, *Боїослужење: ишчекивање и виђење Боїа: їоуке и речи*, 60.

[51] Архимандрит Емилијан, *Боїослужење: ишчекивање и виђење Боїа: їоуке и речи*, 60. То дубље разрађује на другом месту: „Не сумњам, говори ава Исаија, да приликом исповести на тебе силази благодат Божија, чијим посредством свештеник моли Бога да ти опрости грех. Али, то не значи да је грех уништен. Опрашта се једино кривица, али у теби остаје корен и сила греха, жеља за грехом и наслађивање њиме, љубав и чежња за њим. Зато, нека те опроштај који си добио на исповести не само не уљуљка, него нека те још више обавеже да радиш на себи, јер се може десити, након што добијеш велику благодат, да је одгурнеш и не осетиш страх који би требало да имаш пред Богом нити схватиш колико си тешко сагрешио пред Њим", Архимандрит Емилијан, *Тумачење їодвижничких їоука аве Исаије*, 187.

[52] Архимандрит Емилијан, *Празничне, мисшаїошке беседе*, 175.

[53] Архимандрит Емилијан, *Боїослужење: ишчекивање и виђење Боїа: їоуке и речи*, 61.

[54] Архимандрит Емилијан, *Боїослужење: ишчекивање и виђење Боїа: їоуке и речи*, 61

[55] Архимандрит Емилијан, *Боїослужење: ишчекивање и виђење Боїа: їоуке и речи*, 72.

Господа упућен монаху није апстрактан, него се остварује у простору и времену, као 'Пасха' – прелазак, из простора 'душевног тела' у пределе 'Духовног тела'".[56]

Најважнија припрема свештеника за служење Литургије одвија се током ноћи, јер све оно што се на сабрању врши мора се најпре савршити лично у клијети, на жртвенику свештениковог срца.[57]

Његова Литургија на сабрању биће само одраз тог ноћног мистичког доживљаја, ако га је имао, и само је такав живот у подвигу претпоставка његовог личног, пуног и правог доживљаја саме Литургије.[58] Старац опомиње: „Они који из постеље одлазе у Цркву, не могу да се моле. Исто важи и за вечерњу. Сат времена раније прекидамо са нашим манастирским послушањем и одлазимо у своју келију да кажемо две речи Богу и да заједно са Њим одемо у Цркву и наставимо наш разговор, нашу заједницу, на нашој заједничкој молитви".[59]

Нема ништа трагичнијег од свештенства и служења у коме свештенослужитељ Христов остаје лишен Христа. Напоменимо само да старац овде говори о личном доживљају и духовном стању самог свештеника, чији неуспех и лењост, повређујући њега, ни у чему не оштећују литургијско сабрање. То се јасно потврђује у следећим речима оца Емилијана: „Да бисмо могли заиста да имамо снажан доживљај богослужења, њему треба да претходи снажна ноћ. Човек који ноћу спава не може ићи да прославља Бога. Чак и ако успе у томе, то ће бити безбојно, слабо! Црква ће се сабрати, Христос ће сићи, свештена благодат ће сићи, али ти ћеш отићи наг, какав си и ушао".[60]

Управо зато, Литургија није пуки обред и не сме се свести на то, поготово не у животу свештеномонаха, јер је она, пре свега, дубоко мистичко искуство које сједињује човека са Богом. Зато свештеникова духовна и практична припрема имају кључну улогу у омогућавању тог искуства.

Епитрахиљ и бројаница: Исихастичка димензија свештенослужења

Критеријуми Цркве, сагласно светоотачком предању, коме неспорно припада и савремени старац и исихаста Емилијан Симонопетрит, изузетно су строги у погледу тога ко може бити рукоположен за свештеника. Иста строгост бива и у односу на припрему – не само спољашњу, већ, пре свега, духовну припрему унутрашњег човека и његовог срца, као духовног центра бића, да доживи

[56] Архимандрит Емилијан, *Печат истини*, 78.

[57] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 81.

[58] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 140–141.

[59] Архимандрит Емилијан, *Трезвеноумни живот и правила подвижничког живота: тумачење светих отаца: Антонија, Августина и Макарија*, 91.

[60] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 85.

Светотројичну тајну Цркве и узме учешћа у њој. Од чега се састоји припрема? „Од припреме срца, тако да оно у себе може да смести Божанство", био би најкраћи одговор оца Емилијана, у потпуној доследности са светоотачким предањем.[61]

Будући да је једна од најуочљивијих карактеристика палости нашег ума расејаност, односно подељеност, исцељење мора најпре да се догоди у самом уму,[62] у његовом сједињењу са срцем. Међутим, пре тога претходи изузетан аскетски напор да се ум сабере у речима Исусове молитве: „Господе Исусе Христе, помилуј ме", испразнивши се од било чега другог. Старац Емилијан каже: „Бог жели цео наш ум и не подноси да је он подељен. До сједињења долази на умносрдачан начин, будући да смо рекли да је Света Литургија воспоминуће благодарење, те је стога и природно да до сједињења долази у уму. Нека зато наш ум буде сасвим празан како би могао бити запоседнут од стране Христа, како би се могао испунити Богом".[63]

Аскетско-исихастичко искуство умносрдачне молитве је „једино потребно" (Лк 10, 42) за свештенослужитеља, како би се непрестано припремао и увек био спреман за божанствену Службу. Према учењу старца Емилијана, кроз молитву Исусову стичемо сва права Божија и истовремено се уподобљавамо Христу, тајанствено постајући и принос и свештеници. У том смислу, срце постаје жртвеник, а наш просветљени ум свештенослужитељ.[64]

Ова крсно-васкрсна припрема свештеника за служење Литургије у монашким заједницама подразумева умирање за свет, па и за људску заједницу, коју треба да доживљава у осами свога срца, бежећи од сваке људске утехе, док иште искључиво Божју.

Ово није самољубиви комодитет у осами и индивидуализму. Насупрот, „(…) волеће све, жртвоваће се за све, остављаће молитву и бројаницу, даваће своје биће другима, проливаће крв, али неће учествовати ни у чијој љубави. У супротном, никада неће моћи да се истински наслађује и радује у љубави Божјој. Мислиће да се радује Богу, док се, у ствари, радује људима".[65]

Не само радости овога света, људска радост, већ ни било каква животна брига не сме да расеје свештенослужитеља на његовој непрестаној Литургији на олтару срца. Јер ко заслужује већу љубав и пажњу служитељеву него Онај Коме служи?

Коме ће изложити своје бриге ако не Ономе који му је рекао да „тражи најпре Царство Његово, а све друго ће му се додати" (Мт 6, 33)? Забринутост би

[61] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 29.

[62] Митрополит струмички Наум, *Надминување на дуализмот* (Велјуса: Библиотека Воведение, 2014), 57.

[63] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 123–124.

[64] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 171.

[65] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, 78.

за свештеника значила да има своју вољу и своје жеље, а то не приличи ономе који дан и ноћ у свом срцу иште вољу Божју. Старац каже: „Дугујемо Му то, Њему Који неће престати да буде центар и свршетак, циљ нашег живота".[66]

Једина сигурност коју свештеник треба да тражи јесте осећај сигурности да ће изаћи и стати пред лице Божје. Када било који свештеник одлучи да служи Литургију, сусрет с Богом је неизбежан – хтео он то или не, веровао или не, желео или не. Блажени старац опомиње свештеника да му се не деси да из сусрета са Христом не добије ништа. Говори: „Могуће је да се у храму сви крећемо око Христа, а да само служитељ, или ни он, него неки други, или можда сви други, црпе снагу крвоточиве или задобијају благодат Хананејке из сусрета својим са Христом".[67]

Дакле, старац Емилијан наглашава да литургијском сусрету свештеника са Богом мора претходити сусрет у његовом срцу, очишћеном од страсти и греха. У том срцу, његов ум, свакодневно сабран у речима молитве Исусове, литургише и созерцава Лице Божије. Старац понекад говори речи које није лако слушати: „Служитељ то треба да зна и да цени и да буде решен да напредује, јер ако се тај сусрет не догоди, он не може да служи Литургију".[68]

Речи старца Емилијана Симонопетрита о припреми свештенослужитеља за Свету Литургију откривају дубоку духовну перспективу свештеничке службе. Права припрема одвија се првенствено у срцу, али није реч само о припреми, већ и о доживљају Цркве и Литургије, кроз јединство ума[69] и срца у непрестаној молитви, прожетој покајањем и непрекидним подвигом.

Атмосфера исихастичког искуства свештенослужења представља најдубљу и најаутентичнију атмосферу у којој Црква вековима живи и служи своју Литургију. Веома је важно, како каже старац, да не напуштамо принципе и критеријуме које су наши оци успоставили кроз своје лично искуство у умносрдачној молитви, али увек у Цркви и кроз Цркву. Јер онај који није најпре сабрао Цркву у свом срцу, неће моћи ни да је разуме, нити да служи њену Свету Литургију на исправан начин.

Старац истиче да аутентично свештенослужење происходи из живог искуства Божијег присуства, најпре у срцу, али и у свим литургијским тренуцима на сабрању, који усмеравају свештеника ка јединству са Христом.

Кроз ову аскетско-исихастичку перспективу свештенства, сагледавамо дубину тајне Свете Литургије и схватамо да је човек створен да буде литургијско биће – најпре ум, као свештенослужитељ, који себе приноси и на олтару срца, а потом он цео, као својеврсни Храм Божији, постаје способан да у себе

[66] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: беседе и речи*, 35.

[67] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: беседе и речи*, 69.

[68] Архимандрит Емилијан, *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: беседе и речи*, 69.

[69] Архимандрит Емилијан, *Трезвеноумни живот и правила подвижничког живота: тумачење светих отаца: Антонија, Августина и Макарија*, 445.

смести Цркву и читав свет. У тишини унутрашње клијети, свештеник се сједињује са Христом, постајући живо ходеће Јеванђеље. Његова припрема је заправо непрестано умирање за свет и васкрсавање у Христу и за Христа, Господа свога. То све старац Емилијан сажима следећим речима: „Треба да будемо у атмосфери Цркве, али истовремено треба и да постигнемо сабраност ума и срца, тако да заиста будемо затворени у себе, јер ћемо у себи наћи Царство Божије, самога Бога, Небо. Тамо треба да саберемо целу Цркву. Све треба да буде део нас. (…) раздељена савест, раздељено срце, раздељени ум, немоћни су да служе Богу и да 'уздигну (…) жртве' и приносе их Господу. Сабраност је основна ствар".[70]

Закључак

У овом раду истражили смо различите аспекте литургијског богословља старца Емилијана Симонопетрита, једног од најзначајнијих духовних фигура савременог православља. На основу овог истраживања, јасно смо приказали нераскидиво јединство мистичког, духовног и молитвеног искуства са литургијском и светотајинском праксом, који су суштински елементи јединственог православног, односно црквеног живота.

Старац Емилијан је својим делима и учењем тежио да премости јаз између теорије и праксе, наглашавајући да истинско богословље не може постојати без живог искуства односа са Богом, које се остварује кроз личну и заједничку молитву и Литургију. Његова мистичка теологија, дубоко укорењена у исихастичкој традицији, истиче неопходност унутрашње промене и преображаја кроз јединство хришћанских врлина, посебно покајања и смирења, као и умно-срдачне молитве, која води ка истинском сједињењу са Богом, што је незаслужени дар Његовог бескрајног човекољубља.

Литургијско богословље старца Емилијана открива Евхаристију као сам центар, извор и циљ духовног живота. Блажени старац је учио да се пуноћа заједнице са Христом остварује кроз учешће у Светим тајнама Цркве, док је Литургија, заједно са монашком келијом – том „вавилонском пећи", у којој гори, али не сагорева сваки подвижник, место где се небеско и земаљско сусреће у тајанственом и спасоносном догађају, у загрљају Бога и људског рода.

Поред својих духовних доприноса, старац Емилијан је оставио значајан траг и у академском богословљу, утицај, који ће, надамо се, с временом само расти. Његова дела и учења постала су важан део курикулума на неким богословским факултетима, где се изучавају као примери савременог православног аскетског и литургијског богословља. Његов приступ теологији, који спаја дубоко духовно искуство са академским истраживањем, инспирише све већи

[70] Архимандрит Емилијан, *Боїослужење: ишчекивање и виђење Боїа: їоуке и речи*, 106.

број теолога и студената широм света. Старац је својим радом значајно допринео развоју теолошке мисли, посебно у областима духовности, аскетике и литургике.

Када је реч о односу богословља старца Емилијана према другим доминантним токовима савремене православне теологије, његово учење представља и континуитет и критички осврт. Ослањајући се на класичну исихастичку традицију и отачку теологију, старац је, иако више индиректно него директно, исправљао неке модерне теолошке приступе за које је сматрао да су се удаљили од живог духовног искуства и усмерили на академске и спекулативне аспекте. Његова критика била је усмерена на теолошке токове који су занемарили значај молитве и литургијског живота као срца богословља или су их афирмисали у раздвојеном и раздељеном виду, као суштински неповезане стварности.

Истовремено, старац Емилијан је продубљивао учења која су се појавила у савременом богословљу, нарочито у области литургијске обнове и повратка древним отачким изворима. Његова теологија је у овом смислу синтетичка. Он у њој интегрише најбоље елементе традиције и савремености, нудећи нове перспективе за развој православног богословља.

У време када се православно хришћанство суочава са изазовима секуларизма, глобализације и кризе традиционалних вредности, учење старца Емилијана нуди перспективу која је дубоко укорењена у традицији, али истовремено отворена за савремена питања. Његова способност да древне духовне принципе преведе на језик разумљив савременом човеку, његов интегративни приступ, који обједињује различите аспекте духовног живота, и његова отвореност према дијалогу са савременом културом и науком чине његово учење посебно вредним.

На самом крају, можемо рећи да је најзначајнији аспект учења старца Емилијана његова способност да инспирише дубоку духовну жеђ и понуди практичне путеве за њено задовољење. У свету који често карактерише духовна празнина и егзистенцијална криза, учење старца Емилијана нуди визију аутентичног духовног живота, који може довести до дубоке личне трансформације и обнове како појединца, тако и заједнице.

Библиографија
Bibliography

- Вукашиновић, Владимир. „Литургијски језик Цркве.“ In *Криза савремених језика теологије: Зборник радова*, ур. Владимир Вукашиновић, 127–153. Београд: Институт за културу сакралног – Монс Хемус, 2013.
- Вукашиновић, Владимир. „Богослужење у Хиландару и отачаству.“ In *Свети краљ Милутин: владар на раскршћима светова*, ур. Срђан Пириватрић, Смиља Марјановић-Душанић, Даница Поповић, 487–505. Београд: Задужбина Светог манастира Хиландара, 2022.
- Емилијан, Архимандрит. *Благодатни пут: тумачење житија преподобног Нила Калабријског*, прев. Маја Рашовић. Краљево: Манастир Жича, 2011.
- Емилијан, Архимандрит. *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, прев. Гајо Гајић. Краљево: Манастир Жича, 2023.
- Емилијан, Архимандрит. *Живот у духу: поуке и речи*, прев. Маја Рашовић. Краљево: Манастир Жича, 2009.
- Емилијан, Архимандрит. *Печат истини*, прир. еп. Атанасије Јевтић. Краљево: Манастир Жича, 2003.
- Емилијан, Архимандрит. *Празничне, мистагошке беседе*, прев. Марина Вељковић Ђуровић. Краљево: Манастир Жича, 2021.
- Емилијан, Архимандрит. *Трезвеноумни живот и правила подвижничког живота: тумачење светих отаца: Антонија, Августина и Макарија*, прев. Марина Вељковић. Краљево: Манастир Жича, 2014.
- Емилијан, Архимандрит. *Тумачење подвижничких поука аве Исаије*, прев. Саша Стојановић и сестринство манастира Жиче. Краљево: Манастир Жича, 2024.
- Јевтић, Атанасије. „Предговор.“ In *Степени духовног живота од пада до вечности: поуке и речи*, 5–9. Краљево: Манастир Жича, 2022.
- Наум, Митрополит струмички. *Надминување на дуализмот*. Велјуса: Библиотека Воведение, 2014.

- Elisei, Arhimandritul, Egumenul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras Sfântul Munte Athos. „Prolog.“ In Arhim. Emilianos Simonopetritul. *Tâlcuiri La Sfintele Slujbe, Dumnezeiasca Închinare Așteptarea Și Vederea Lui Dumnezeu*, trad. Agapie Corbu, 7–10. Arad: Sf. Nectarie, 2010.
- Elisei, Arhimandritul, egumenul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras. „Cuvântul la slujba de înmormântare a lui gheronda Emilianos Simonopetritul.“ In Arhim. Emilianos Simonopetritul. *Așteptarea lui Dumnezeu despre boală, suferință și moarte*, trad. Agapie Corbu, 7–10. Arad: Sf. Nectarie, 2019.
- Elisei, Arhimandritul, Stareţul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras. „Prolog.“ In Arhim. Emilianos Simonopetritul. *Casa lui Dumnezeu poarta cerului, despre monahism, stareț și ucenic*, trad. Agapie Corbu, 10. Arad: Sf. Nectarie, 2022.
- Vukašinović, Vladimir. „The Liturgical Framework of Serbian and Byzantine Religious Art.“ In *Sacral Art of the Serbian Lands in the Middle Ages*, ed. Danica Popović, Dragan Vojvodić, 91–103. Belgrade: Serbian National Committee of Byzantine Studies, Službeni glasnik, Serbian Academy of Sciences and Arts, Institute for Byzantine Studies, 2016.

Bishop Jacob (Milcevski) of Stobi

Orthodox Faculty of Theology,
University of Belgrade
otec.jakov@gmail.com

Liturgical life in the mystagogic letters of the elder Emilian Simonopetritus

Summary: This paper analyzes the liturgical life and theological teachings of Archimandrite Aimilianos of Simonopetra, one of the leading theologians and spiritual figures of the Orthodox world in the 20th and 21st centuries. The central theme is the Liturgy as the center of Christian life, around which monastic struggle, personal prayer, and entire spirituality are built. Elder Aimilianos views the Liturgy as a personal relationship with Christ and the ultimate goal of life in the Church, while monastic asceticism serves as a continuous preparation for liturgical union with God. Special emphasis is placed on the hesychastic experience of the Jesus Prayer and the role of the celebrant in the liturgical gathering. The paper highlights that the Elder's liturgical consciousness is deeply rooted in the sacramental experience of the Church, the tradition of hesychasm, and personal spiritual transformation. It is shown that his teaching provides a response to contemporary theological crises and points to a path for the renewal of church life. The study concludes that Elder Aimilianos offers an inspiring model of the synthesis of liturgical theology, monastic asceticism, and personal prayer, which is invaluable for the theological and spiritual future of the Orthodox Church. ► *Keywords*: Liturgy, monasticism, Elder Aimilianos of Simonopetra, hesychasm, celebrant, liturgical life, spiritual preparation, Orthodox theology.